

## ОСВОЄННЯ ПРОСТОРУ ЗАСОБАМИ БУДІВНИЦТВА

*Орленко Микола Іванович, Герой України, кандидат технічних наук,  
президент корпорації «Укрреставрація»*

### **ЗАКОНОДАВЧА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА РЕСТАВРАЦІЇ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ**

Наукове дослідження реставрації і відтворення має безпосередній зв'язок з основними пам'яткоохоронними і реставраційними правовими документами [1-3]: Міжнародними хартіями (Венеційська хартія 1964 року [2], кодекс Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць, Паризька Конвенція про захист всесвітньої і природної спадщини 1972 року, Рекомендації щодо збереження і сучасної ролі історичних ансамблів (1976), Рекомендація ЮНЕСКО про міжнародний обмін культурними цінностями (1976), Гранадська конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (1985), Флорентійська хартія з охорони історичних садів і ландшафтів 1981 року, Вашингтонська міжнародна хартія з охорони історичних міст 1987 року, Лозанська міжнародна хартія з охорони і використання археологічної спадщини 1990 року, Московська хартія архітектурної спадщини 1996 року, хартіями ICOMOS – Хартія з підготовки спеціалістів у галузі охорони та реставрації об'єктів культурної спадщини, Хартія з охорони традиційної архітектурної спадщини, Хартія з охорони і реставрації архітектурно-містобудівної спадщини), Законом про охорону культурної спадщини України (2000), Нарського документу про автентичність, розробленими законодавчими нормативами і Державними будівельними нормативами з реставрації (склад, порядок розробки і затвердження науково-проектних документів), Кодексом етичних принципів охорони й реставрації пам'яток, ансамблів та визначних місць, збірником міжнародних документів “Охорона культурної спадщини”.

Детально правові засади охорони та реставрації пам'яток висвітлені в публікаціях Л. В. Прибегі [4-13]. Зокрема, його публікації можуть бути згруповані по таких аспектах:

1) міжнародне співробітництво в сфері охорони історико-архітектурної спадщини, методологічні та правові засади охорони та реставрації об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини [4 ; 6 ; 9 ; 13];

2) пам'ятка архітектури як об'єкт охорони та реставрації: морфологічний аспект [5 ; 7];

3) історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія і проблеми співіснування сучасної архітектури в історичному середовищі [8 ; 11];

4) архітектурна реставрація як специфічна галузь: засади формування [12].

З часом стало зрозумілим, що необхідно створити комплексне науково - реставраційне дослідження, “дорожню карту” для виконавців реставраційних робіт, де було б висвітлено перелік основних проблем реставрації пам'яток архітектури, їх вплив на стан пам'яток, всі відомі в Україні і в світі методи

вирішення реставраційних проблем і на конкретних прикладах експериментально доведено перевагу певного методу для конкретних умов.

Проведення реставраційних робіт передбачає спільну роботу команди – археологів, проектувальників, хіміків - технологів, виконавців робіт, і кожен з них повинен володіти інформацією про роботу суміжників. На відміну від нового будівництва, під час проведення реставраційних робіт на пам'ятці особлива роль відводиться натурним обстеженням і дослідним випробуванням нових матеріалів та технологій на експериментальному майданчику, що є підґрунтям для розробки і корекції проектної документації на всіх стадіях.

Особлива роль в здійсненні реставраційних заходів відведена археологічним дослідженням, що закріплено Лозанською хартією з охорони та використання археологічної спадщини 1990 року та IX Генеральною асамблеєю ICOMOS, де визначено “принципи, що стосуються різних аспектів охорони пам'яток археології, зокрема завдань органів державної влади та законодавства, ролі громадськості...професійні правила проведення інвентаризації, дослідження, утримання, консервації, пропаганди пам'яток, вимоги щодо кваліфікації археологів” [3]. Там же визначено як першочергові задачі максимальне збереження автентичності пам'ятки, фахове проведення археологічних досліджень, відповідний облік та інвентаризацію пам'яток, акцент зроблено не тільки на професійну підготовку археологів, які проводять натурне обстеження, а й на підготовку тих археологів, які мають забезпечувати заходи з охорони пам'яток. Лозанська хартія співзвучна Хартії ICOMOS з підготовки спеціалістів у галузі охорони та реставрації об'єктів культурної спадщини, документам Міжнародного центру вивчення, охорони та реставрації культурних надбань ICCROM (Римський центр), де визначається пряма залежність надійної охорони історико - культурної спадщини від відповідної кваліфікації кадрів реставраційної та пам'яткоохоронної галузей. На сьогоднішній день фахова підготовка реставраторів та пам'яткоохоронців відбувається в співпраці ICOMOS, ICCROM та інших міжнародних організацій. На жаль, сьогодні участь України в цій співпраці є недостатньою, відчувається брак фахівців реставраційної і пам'яткоохоронної галузей [1-3].

Досі не було створеного об'єднаного комплексного теоретичного реставраційного дослідження, де були б систематизовані підходи до проведення реставраційних робіт в різних умовах, обумовлені вимоги до власника об'єкта - пам'ятки і до виконавців робіт, де було б сформульовано весь алгоритм проведення робіт на пам'ятках з обумовленням тих послідовних етапів, які залишаються обов'язковими і незмінними (етап передпроектних досліджень – робота з джерелами, археологічні дослідження, натурні обстеження, експериментальні випробування, етап розробки проектної документації – аналіз причин порушення статичності будівлі і всіх можливих методів ліквідації аварійного стану, аргументація вибору конкретних методів і їх експериментальна перевірка), і тих, які коректуються відповідно до функції пам'ятки (церква, фортеця, палац, тощо), періоду будівництва, що визначає

перелік потрібних реставраційних заходів (відмінність конструктивної схеми, застосованих будівельних матеріалів і технологій, сучасне призначення).

Проблеми реставраційної галузі поділяються на теоретичні і практичні. Теоретичні проблеми стосуються відсутності розробленої спільної концепції, яка б затверджувала обов'язкові підходи до здійснення реставраційних заходів, відсутності єдиного електронного реєстру технічного стану по всіх пам'ятках України з можливістю вільного доступу до нього. В описі технічного стану кожної пам'ятки повинна міститись детальна інформація про неї із зазначенням попередніх проведених заходів і запланованих заходів, потреб в людських ресурсах і коштах. Це б дозволило скласти перспективні плани реставрації пам'яток з виявленням тих об'єктів, які знаходяться в гостроаварійному стані і потребують першочергових реставраційних заходів. Водночас позиція України відносно участі у складанні списку пам'яток, що перебувають в аварійному стані, наразі не є активною, тому ця проблема залишається невирішеною.

Практичні проблеми, пов'язані з відсутністю фахової підготовки виконавців реставраційних робіт, відсутністю необхідного сучасного обладнання, опублікованої реставраційної документації по різних видах робіт, оскільки реставраційна література радянських часів вже не відповідає умовам сьогодення, реставраційні технології і методи постійно удосконалюються, перелік їх розширюється. Про значущість підготовки фахівців реставраційної галузі і необхідність тісної співпраці на міжнародному рівні йдеться в хартії ICOMOS та ряді документів ICCROM (Римського центру) [1-3].

Основні проблеми, пов'язані з реставрацією пам'яток, стосуються насамперед неправильної експлуатації історичних будівель. Оскільки руйнування об'єктів спричиняють не лише неякісні будівельні матеріали, прорахунки при будівництві, агресивного впливу атмосферних чинників, значного віку будівлі, а й від недбалого ставлення до пам'ятки і недотримання її в належному технічному стані, коли відбувається замokання основ і фундаментів, стін, конструкцій даху і покрівлі, коли руйнується гідроізоляція, з'являються тріщини в надземній частині будівлі. Серед основних причин аварійного стану будівель слід насамперед назвати аварійний стан основ фундаментів, коли внаслідок замokання, втрати фундаментами несучих властивостей, нерівномірної просадки з'являються тріщини з тенденцією розкриття, крен споруди, відколи окремих фрагментів і зрештою порушується статиність будівлі, тобто система основа – фундаменти – наземна частина.

Отже, законодавче забезпечення програми охорони та реставрації пам'яток архітектури передбачає розробку методології створення системи моніторингу стану пам'яток архітектури, яка дозволяє узагальнити та систематизувати відомості про всі пам'ятки архітектури на території України, створити єдиний електронний реєстр технічного стану охоронних об'єктів з їх повною характеристикою, переліком всіх попередніх проведених ремонтно – реставраційних заходів на пам'ятці, зазначенням потрібних заходів, потреб в людських ресурсах та фінансуванні, що дозволить відстежувати в часі стан об'єктів і розробляти програми здійснення реставраційних заходів.

Такої загальної бази по технічному стану всіх пам'яток, занесених до державного пам'яткоохоронного реєстру, досьгодні не було створено. На сьогоднішній день в Україні діє розроблена система обліку пам'яток, яка проводиться в три етапи: спочатку на основі натурного обстеження, фіксації, вивчення та складання облікових карток виявляються об'єкти, які пропонується включити до пам'яткоохоронного реєстру, потім робиться за затвердженою в 2004 році наказом Міністерства культури і мистецтв України та Державного комітету України з будівництва та архітектури формою паспортизація та облікова документація на пам'ятку (облікова картка, паспорт пам'ятки, історична довідка, акт технічного стану, матеріали фіксації, витяг з генерального плану міста чи іншого поселення з позначеними межами зон охорони, довідка про грошову вартість пам'ятки), після чого відбувається реєстрація виявленої пам'ятки нерухомої спадщини і її занесення до Державного реєстру національного культурного надбання з присвоєнням пам'ятці охоронного номеру відповідно національного або місцевого значення (за наведеними Л. В. Прибегаю останніми даними до Державного реєстру, затвердженого наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 02.06.1999 р. № 128, занесено 16237 пам'яток архітектури та містобудування, з них 3541 – національного значення) [13].

По-друге, на основі розробленої інформаційної структури експертної системи проведення реставраційних робіт надається можливість тим виконавцям, які в майбутньому займатимуться проведенням таких робіт, використовувати експериментально підтверджений алгоритм послідовних дій, починаючи від передпроектних досліджень до здачі об'єкта в експлуатацію, і отримати ґрунтовну комплексну інформацію про проблеми аварійного стану пам'яток, причини їх виникнення і наслідки, перелік методів ліквідації аварійного стану, на конкретних прикладах пересвідчитись, які методи найбільш ефективні для яких задач. Про важливість фахового проведення реставраційних робіт, а відтак підготовки фахівців - реставраторів свідчить прийняття хартії ICOMOS з підготовки спеціалістів у галузі охорони та реставрації об'єктів культурної спадщини [3].

#### **Список використаних джерел**

1. Международная хартия по консервации и реставрации исторических памятников и достопримечательных мест // Методика и практика сохранения памятников архитектуры. – М. : 1974. – С. 123–127.
2. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць [Венеціанська хартія] // Україна в міжнародних правових відносинах. – Кн. 2 : Правова охорона культурних цінностей. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – С. 392–393.
3. Міжнародні засади охорони нерухомої культурної спадщини. – К. : Фенікс, 2008. – 176 с.
4. Прибега Л. В. Міжнародне співробітництво та охорона історико-архітектурної спадщини / Л. В. Прибега // Архітектура України. – 1992. – № 2.

5. Прибега Л. В. Пам'ятка архітектури як об'єкт охорони та реставрації : морфологічний аспект / Л. В. Прибега // Українська академія мистецтва. – 1997. – Вип. 4. – С. 67–71.
6. Прибега Л. В. Міжнародна охорона культурної спадщини / Л. В. Прибега // Охорона культурної спадщини : Зб. міжнародних документів. – К. : АртЕк, 2002. – С. 6–17.
7. Прибега Л. В. Сутність пам'ятки архітектури як об'єкта охорони та реставрації / Л. В. Прибега // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель : Зб. наук.праць. – К. : ЗНДІЕП, 2003. – С. 117–120.
8. Прибега Л. В. Історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія / Л. В. Прибега // Українська академія мистецтва. – 2004. – Вип. 11. – С. 177–185.
9. Прибега Л. В. Методологічні засади охорони та реставрації об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини [термінологічний аспект] / Л. В. Прибега // Проблемы теории и истории архитектуры Украины : Сб. науч. трудов. – Вип. 5. – Одесса, 2004. – С. 150–161.
11. Прибега Л. В. Сучасна архітектура в історичному середовищі міста:[концептуальний аспект] / Л. В. Прибега // Праці Інституту пам'яткоохоронних досліджень. – 2006. – Вип. 2. – С. 173–180.
12. Прибега Л. В. Архітектурна реставрація : погляд через сутність пам'ятки / Л. В. Прибега // Праці Центру пам'яткознавства. – 2007. – Вип. 11. – С. 26–37.
13. Прибега Л. В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методол. аспект / Л. В. Прибега. – К. : Мистецтво, 2009. – 304 с.

*Товбич Валерій Васильович, доктор архітектури, професор,  
Київський національний університет будівництва і архітектури*  
**ДО ЄДИНОГО АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО  
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

Сучасний етап архітектурної та будівельної галузі в багатьох аспектах не відповідає вимогам, які існують в країнах Європейського Союзу. Це є чи не основним бар'єром для входження в Україну кваліфікованих будівельних інвестицій. Складність процесу входження, складність проходження, складність виходу. В системі інвестування ключове слово – складність. Неспівпадіння з універсальними європейськими процедурами на будь-якому етапі реалізації інвестиційного процесу стає тією непереборною силою на шляху інвестиційного процесу в будівельній галузі України.

На рівні гасел «Україна – це Європа» поступово, але безальтернативно, країна іде до адаптації українського архітектурно-будівельного господарства до законодавчого простору Європейського Союзу. В певних напрямках адаптація має проходити шляхом перезатвердження діючих нормативних актів ЄС, іноді простим "обкладинковим" способом (заміна обкладинки документу ЄС на